

HOPPA ENIKŐ

TÖBBNYELVŰSÉG TIMAUBAN, EGY OLASZORSZÁGI NÉMET NYELVSZIGETEN

Észak-Olaszország egyes részein található néhány kisebb közösség, melynek tagjai archaikus német nyelvjárást beszélnek – ezeket nevezzük német nyelv-szigeteknek. Négy különböző közösségről van szó, akiknek elődei sok száz évvel ezelőtt más-más német nyelvterületről érkeztek mai lakhelyükre. Közös bennük, hogy településeiket a 13. század táján hozták létre, s az erdőirtással, a földek megművelésével mindnyájan nagyban hozzájárultak a hegyvidék lakhatóvá tételéhez. Falvaik alacsony lélekszámúak. A Bajorországból származó *cimberek* ma Trentótól délkeletre egyetlen faluban, Lusernában beszélnek még a német nyelvjárást. A tiroli eredetű *moken* nyelvjárás szintén Trento közelében három faluban él: Fierozzóban, Frassilongóban és Paluban. A Rajna vidékéről érkezett *walserek* közül az idősebb emberek beszélnek a dialektust Aosta és Torino környékén hét faluban: Gressoney Saint Jeanban, Gressoney La Trinitében, Issimében, Rimellában, Macugnágában, Formazában és Alagnában. A *karintiaiak* – akiknek neve utal származási helyükre, a mai Ausztria egyik tartományára – három faluban, Timauban, Saurisban és Sappadában élnek Udine és Belluno vonzaskörzetében.

Nyelvsziget helyzetükből adódóan a négy csoportot minden oldalról a többségi nyelvet beszélők veszik körül. Mindegyik település lakossága két- vagy többnyelvű. Az azonos nyelvjáráshoz tartozó falvak nem mindig szomszédosak egymással, s ha azok is, a hegyvidéki jelleg miatt sokáig – amíg nem volt kiépített úthálózat és megfelelő közlekedési eszközök sem álltak rendelkezésre – nehezen tudtak érintkezni egymással. Ennek köszönhető, hogy az egyes nyelvjárások településenként is jelentős különbségeket mutatnak.

A karintiaiak

Dolgozatomban Timau nyelvi helyzetét, s az ott beszélt nyelvek egymáshoz való viszonyát fogom bemutatni. Timau egyike annak a három úgynevezett karintiai német falunak, ahol ma még beszélnek a Karintiából hozott dél-bajor eredetű nyelvjárást. A falvak (Timau, Sauris és Sappada) Olaszország északkeleti részén, Friuli-Venezia Giulia és Veneto tartományban találhatók egy-

mástól nem túl nagy távolságra. A három település közül Sappada nyelve áll a legközelebb a mai német nyelvhez. Ez egyrészt annak köszönhető, hogy a településnek a 19. században német iskolája volt német anyanyelvű tanárokkal, másrészt még ma is rendszeres kapcsolatot tartanak fenn a német nyelvterülettel.

Sauris és Timau nyelvjárása jobban keveredett az öt körülvevő neolatin nyelvvel. Ez a neolatin nyelv kisebb mértékben az olasz, nagyobb mértékben a friuli, mely a beszélt nyelv ebben a térségben. E nyelv szerepéről még lesz szó a későbbiekben. Sauris a legelszigeteltebb, legnehezebben megközelíthető falu, mégis jóval több friuli jövevényelemet vett át, mint a főút mentén fekvő Timau, mely archaikusabb változatát őrzi a dialektusnak. Az ottaniak azt mondják, hogy a két falu nyelvjárását első hallásra meg lehet különböztetni egymástól, mert a saurisi dallamos, a timai pedig kemény hangzású. Ízelítőül néhány kifejezés timai dialektusban: *Bi hastaden?* (Wie heisst du? / Hogy hívnak?), *Bi olt pistaden?* (Wie alt bist du? / Hány éves vagy?), *Bo plaistaden?* (Wo wohnst du? / Hol laksz?), *Bi vria isten?* (Wieviel Uhr ist es? / Hány óra?), *Pista nouch hungari?* (Bist du noch hungrig? / Éhes vagy?), *Milach* (Milch / tej), *Proat* (Brot/kenyér), *Bosar* (Wasser/víz), *Bain* (Wein/bor), *Meal* (Mehl/liszt), *Chas* (Käse/sajt), *Zukar* (Zucker/cukor), *Eil* (Öl/olaj), *Solz* (Salz/só), *Eisach* (Essig/ecet). Végül következzen Laura Plozner van Ganz verse, melynek címe *Tuas haintan* (Tedd meg ma): „Ols geim ona drauf rearn unt haintan tuans./ Rein ona auf zan holtnei asti jump scholat seachn virn seen asta pist unt haintan tuans./ Menda eipas niit varschteast unt bolast da zait ainhoom, tuas haintan bal moarn hiasta ckana kurascha” (PLOZNER VAN GANZ 2001, 38. p.).

Timau és nyelvi környezete

Timau Udinétől északra az osztrák határ közelében fekszik, egy 2000 méteres hegycsúcs választja el tőle. Egy 2004-es felmérés szerint 432 lakosa van.¹ Alapításának pontos idejéről írott források nem állnak rendelkezésre, de a szóbeli hagyomány szerint első lakosai bányászok voltak, akik a karintiai Gailvölgyből és a Weissensee vidékéről települtek át erre a területre, hogy a helyi ezüst- és rézbányákban munkát találjanak. Betelepülésük két hullámban történt: először 1000 körül, később pedig a 13. század végén. A falu nevének vizsgálata segít keletkezési idejének megállapításában. Német elnevezése *Tischelwang*, dialektusban *Tischlbong*. A *-wang/-wanch* végződésű településnevek eltűnnek 1100 után.² Ez megerősíti a falu első alapítását, mely eltűnt egy földrengés vagy pestis következtében. A település nevének töve egy növényre, a pásztortáskára (*Taschenkraut*) utal. Az olasz elnevezést, *Timaut* egy másik névre vezetik vissza: *Timavus* folyóisten nevére.³

Mielőtt rátérnék a faluban beszélt nyelvekre és azok szerepére, fontos említést tenni Olaszország nyelvi sokszínűségéről. Az olasz lakosság körében a kétnyelvűség egyáltalán nem szokatlan jelenség. A területileg és politikailag egységes Olaszország csak 1861 óta létezik, ekkor egyesítették azt a számos latin dialektust is, melyet a területen beszéltek, s melyek szókinccse és nyelvtani rendszere közt sokszor igen jelentős különbségek voltak. A sok változat közül a firenzei lett az, mely a közös nyelv, az irodalmi nyelvváltozat alapjául szolgált. Csak a politikai egységesítés után, a 19. század második felében kezdődött el az úgynevezett olasz nyelv kialakulása és terjedése. A politikai változások mellett a gazdasági változások is elősegítették a nyelv egységesülését: az egységes közoktatás kialakításán kívül a migrációs folyamatok is serkentően hatottak. Az ipar fejlődésével megindult a falvak lakosságának a városokba költözése, az elmaradottabb déli területekről sokan északra költöztek. Az elvándorlás a dialektus elhagyására és a standard változat használatára kényszerítette a lakosokat.⁴ A később megjelenő tömegtájékoztatói eszközök szintén hozzájárultak az egységesüléshez.

Az italianizáció gyors léptekkel haladt a 19. századtól napjainkig, ám még nem zárult le, ma is tart. Egy nyelv életében százötven év nem olyan hosszú idő, hogy a számtalan különféle dialektus nyom nélkül eltűnhetett volna. Ma már az olaszoknak csak 11,3%-a beszéli kizárólag a dialektust.⁵ A népesség fennmaradó része amellet, hogy ismeri az irodalmi nyelvváltozatot, a helyi dialektust is használja a mindennapokban. Az olaszok kétnyelvűségét sem a *bilingvismus* (két vagy több nyelv mindennapi használata), sem a *diglosszia* (két vagy több nyelv használata, melyben a nyelvek között funkcióbeli különbség van) fogalma nem fed le teljes egészében. Esetükben az úgynevezett *dilália* jelenségéről van szó. A diláliára az jellemző, hogy a két kód funkciója ugyan eltérő, mégis bizonyos helyzetekben bármelyik változat használható. Gyakori a változatok közti váltás. Az elsődleges szocializációban mindkettő részt vesz. Az irodalmi nyelv magasabb presztízzsel rendelkezik, a dialektus nem standardizált.⁶ Ez utóbbiak egy része rendelkezik írott nyelvi hagyománnyal.

Timau környékén a standard olasz mellett élő helyi nyelvváltozat a friuli, melyet ma már önálló nyelvként ismernek el, s az ország kisebbségi nyelvei közt szerepel. Ezt az anyaország nélküli neolatin nyelvet sokáig csak az olasz egyik dialektusaként tartották számon. 700 000 beszélője⁷ négy különféle változatát használja, a változatok között nincs egységes *koiné* (közös nyelv).⁸

A szóban forgó falu lakosai tehát kisebbséget alkotnak egy másik kisebbségben. Mindennapjaikban az olasz, a friuli és a karintiai nyelv egyaránt jelen van. A soknyelvűségéből adódóan a település neve is négy különféle változatban létezik: olaszul Timau, friuli nyelven Tamau, karintiai nyelvjárásban Tischlbong, németül Tischelwang. A nemrégiben elhunyt Giuseppe Francescato végzett részletes szociolingvisztikai vizsgálatot a faluban, ered-

ményeit 1994-ben tette közzé *Timau, tre lingue per un paese* című könyvében. Írásából idézek néhány százalékos adatot. Azt követően pedig arról számolok be, amit 2007. februári timauai utam során személyesen tapasztaltam, s amit a kulturális egyesület vezetője, a tanítók és a helyi lakosok közöltek velem beszélgetéseink során.

Nyelvhasználatuk

A felnőtt lakosság 71%-a beszéli a karintiai nyelvjárást. Ha számuk kiegészül a nyelvet passzívan ismerőkével, akkor 87% ez az arány. A gyerekkorúak körében az aktív nyelvismeret 61%, a passzív nyelvtudással kiegészítve 75%.⁹

Érdeemes ezt mindjárt összehasonlítani a friuli nyelvtudásra vonatkozó adatokkal. A felnőttek 88%-a használja aktívan, a passzív nyelvtudásúakkal együtt 96%-uk. A gyerekek 70%-a aktív beszélője a nyelvnek, de a passzív tudásúakkal együtt 95%-ra nő az arány.¹⁰ Látható, hogy a két kisebbségi nyelv közül a friuli az ismertebb.

Timau egészére jellemző a háromnyelvűség, de ez nem jelenti azt, hogy a faluban mindenki egyénileg is háromnyelvű. Olaszul természetesen mindenki beszél. 7%-uk ezen kívül más nyelvet nem ismer, 23%-uk friuli–olasz kétnyelvű, 7%-uk karintiai–olasz kétnyelvű és 63%-uk beszéli mindhárom nyelvet.¹¹

Mint minden kisebbségi nyelv megőrzésében, itt is meghatározó szerepe van a családnak. Azoknak a gyerekeknek van a legnagyobb esélye a háromnyelvűsége, akiknek mindkét szülője timauai, s tőlük tanulják meg első nyelvként a helyi német nyelvjárást. Az ilyen családból származók 92%-ánál így is történt. A többieknél a friuli vagy az olasz volt az első nyelv, amit elsajátítottak. Akiknél az olasz, azok a legfiatalabb korosztályhoz tartoznak.¹² A vegyes házasságokban a gyerekeknek csak 15%-a tanulja meg a karintiai nyelvet. Ezekben a házasságokban születettek 54%-a vált friuli–olasz kétnyelvűvé, 8%-a karintiai–olasz kétnyelvűvé, 9%-a háromnyelvű lett és 29%-a csak alig vagy passzívan ismerte a friulit és/vagy a karintiait.¹³

A nemek között különbségek figyelhetők meg a nyelvhasználatban. A nők nagyobb arányban használják a családban a német dialektust, a gyerekeikkel 69%-uk beszéli, míg a férfiaknak csak 47%-a. Baráti társaságban viszont a férfiak részesítik előnyben a nyelvjárást, 76%-ban, szemben a nők 62%-ával.

A két nem nyelvismerete között egyébként nincs számottevő különbség: a férfi lakosoknak a 72%-a, a nőknek pedig a 69%-a beszéli a nyelvet.¹⁴

Az iskolai végzettség is befolyásoló tényező. A timauai német nyelvjárást azok használják a leggyakrabban, akik csak általános iskolát végeztek. Ők az idős korosztályba tartoznak. A középiskolát végzettek és a diplomások ritkábban használják.¹⁵

Az életkor csökkenésével a nyelvet ismerők aránya is csökken. Az idősebb generáció tagjai a friulit vagy az olaszt csak a másodlagos szocializáció során sajátították el, és minden családtaggal karintiai dialektusban beszéltek. Ma 38%-uk olaszul szól a fiatalokhoz.¹⁶ A harminc év alattiaknak 29%-a beszél mindkét kisebbségi nyelvet, 9%-a az olaszon kívül csak a karintiait, 47%-a csak a friulit.¹⁷ Erre a korosztályra jellemző, hogy lassan mind a karintiait, mind a friulit elhagyja.

A német dialektus visszaszorulása az ötvenes években kezdődött. Németország elvesztette a második világháborút, s a „győztes” Olaszországban nemkívánatos nyelv lett a német. Ekkor kezdtek a karintiai anyanyelvű szülők is olaszul beszélni gyermekeikhez. Az olasz nyelv előtérbe kerülését ma több tényező is elősegíti. A nyelv presztízse messze meghaladja a nyelvjárását, s ez a különbség az idő előrehaladtával csak növekszik. A helyi dialektus csak a falubeliekkel használható, s szókincséből hiányoznak a modern étlettel kapcsolatos kifejezések. A sokáig fennálló endogámiát egyre inkább felváltja az exogámia, s a vegyes házasságok nem kedveznek a nyelv megmaradásának. Ha a férj származik másik településről, a feleség szinte mindig elköltözik a faluból.

Az előregedés Timaura is jellemző. Kevés gyerek születik, ezért több az idős, mint a fiatal. A nyelvismeretre vonatkozó értékek ezért is mutatnak viszonylag jó eredményeket. A lakosság csökkenésének másik tényezője az elvándorlás. Ennek fő oka a munkahelyek hiánya. 1969-ben még 1200 fő lakott Timauban,¹⁸ a hetvenes évektől kezdve rohamosan csökkenni kezdett a lakosság, s ma létszámuk egyharmada az akkorinak. Az elvándorlók egy része valamelyik közeli nagyvárosban telepedett le, de nagy részük külföldre ment: Svájcba, Ausztriába vagy Németországba, kihasználva az otthonról hozott nyelvismeretet. A gyerekek helyzetét nehezíti, hogy az iskola olasz nyelvű, s a nap nagy részét ebben a közegben töltik. Timauban csak alsó tagozat működik, a felső tagozattól kezdve ingázásra kényszerülnek. Ha valaki középiskolai évei alatt kollégiumban lakik, szinte teljes egészében elszakad az otthoni nyelvtől.

Az alsó tagozat ma közös a szomszéd faluval, Cleulisszal, ahol friuli nyelvű lakosság él. Kötelező idegen nyelvként mindenki angolt tanul, a német választható tantárgy. Mindkét kisebbségi nyelv, a friuli és a karintiai is jelen van az iskolában, ezek is választható formában. A dialektust oktató timaui tanítónő, Velia Plozner maga készített tankönyvet a friuli nyelvet oktató kollégájával együtt. A könyv egyik fele karintiai, a másik fele friuli nyelvkönyv. Néhány egyéb olasz nyelvű szöveggyűjteményt is lefordítottak a gyerekeknek a másik két nyelvre. A tanítónő elmondása szerint évről évre kevesebb gyerek választja a karintiai nyelvórát, s ez a 6–11 éves korosztály sem a családban, sem egymás közt nem használja a nyelvjárását. Egymással olaszul beszélnek, s a friulit megértik. A karintiai nyelvjárásból néhány gyerek ért egy

keveset, de ők is olaszul válaszolnak. Az iskola kapcsolatot tart fenn a nyelv-sziget másik falujának, Saurisnak az iskolájával. Az iskolával azonos épületben működik a két falu közös óvodája, ahol az óvónők beszélik mindkét ki-sebbségi nyelvet. A felső tagozat Paluzzában van, a nyelvjárás ott is választ-ható tantárgy.

Ha a Timauban használt nyelvek egymás közti viszonyát kellene bemu-tatni, mind a bilingvizmus, mind a diglosszia fogalma szóba kerülne. A leg-magasabb rangja az olasznak van, ez az írott nyelv, az iskola nyelve és a leg-több hivatalos érintkezés nyelve. A diglosszia viszonyban vele szemben áll a friuli és a karintiai nyelv, melyek az informális érintkezésekkor használato-sak. E kettő egymással bilingvis viszonyban áll, funkcióbeli különbség nincs köztük. A köztük való választás elsősorban a beszédpartnertől, esetleg a té-mától függ. A fent már említett dilália jelensége annyiban egészíti ki a diglossziát, hogy ha a helyzet úgy kívánja, az olaszt is használják informális helyzetekben, s a friuli pedig – mivel önálló nyelv – megjelenik újságokban és a régió hivatalos intézményeiben. Elsősorban a fiatalok körében figyelhe-tő meg, hogy a nyelvismeret nem feltétlenül jár együtt a nyelvhasználattal. Ezt a jelenséget Dutto vette észre a ladinok körében, ezért elkülönítette egy-mástól a lehetséges és a feltételes kétnyelvűséget. Ez utóbbi egy adott nyelv vélt birtoklása, mely jelenleg nem működik.¹⁹ Ez a karintiai fiatalokról is el-mondható.

A kultúra fenntartói

A hagyományok továbbélését ebben a kis lélekszámú faluban több egyesület is biztosítani igyekszik. Húsz éve működő néptáncgyűttesük rendszeresen szervez találkozót más táncgyűttesekkel. Testvérkapcsolatot tart fenn a Pécshez közeli sváb falu, Mecseknádasd együttesével. Mindkét csoport járt már a másiknál vendégszerezni.

A kórus, mely karintiai, friuli és olasz dalokat énekel, harmincöt éve ala-kult.

A kulturális egyesület a hetvenes évek végén jött létre, s célja a német di-alektus életben tartása. A helyi kultúrával kapcsolatos különféle írásokat ad ki. Évente háromszor (karácsonykor, húsvétkor és Nagyboldogasszony nap-ján) jelenteti meg a háromnyelvű újságot, mely az *Asou Geats* nevet viseli. Az 1984 óta megjelenő kiadvány karintiai és olasz nyelvű írásokat tartalmaz a fa-lu életével kapcsolatban. A szerkesztők azt tervezik, hogy a jövőben csak ka-rintiai nyelvű cikkek fognak az újságba kerülni, hogy szerepét, a nyelv meg-mentését jobban betölthesse. Az olvasók nagy része ugyanis csak a számára könnyebben érthető, olasz nyelvű írásokat olvassa el. Másik rendszeres kiad-ványuk a *Timaui Kultúra Füzetei (Tischlbongara Piachlan)* sorozat, mely a nevé-

vel ellentétben igen vastag, minden példány körülbelül 400 oldalas. 1997 óta nyolc szám jelent meg belőle. Timau történetével, kultúrájával, szokásai-
val kapcsolatos írásokat tartalmaz, karintiai és olasz nyelven. A gyerekek is
találnak benne kedvükre való olvasmányokat. A legutóbbi, 2004-es számban
például olvasható a *Pinocchio* egy részlete karintiai fordításban.

A kodifikált dialektus

A nyelv szempontjából nagyon nagy jelentőségű a 2002-ben elkészült s Bécs-
ben kiadott szótár, mely a Timauban beszélt német nyelvjárás szókinccét tar-
talmazza, s jelentésüket olaszul és németül is megadja. A két szerkesztő An-
na Gasser és Ingeborg Geyer.²⁰ A szótár a nyelvben ma megtalálható szava-
kat tartalmazza, így sok neolatin jövevényszó található benne, melyek nem
elsősorban az olaszból, hanem a friuli nyelvből származnak. A nyelvtan-
könyv még nem jelent meg, dolgoznak rajta. A karintiai nyelvterület másik
két településén szintén folynak a munkálatok. Sappadának és Saurisnak szó-
tára van, a nyelvtankönyvek még ezeken a településeken sem készültek el.

Törvényi szabályozás

A tartomány, Friuli-Venezia Giulia 1999-ben törvényt hozott, mely a terüle-
tén élő német ajkú kisebbség védelmét biztosítja. Az 1999/4. sz. törvény 6.
paragrafusának 40. és 41. bekezdése alapján Friuli-Venezia Giulia tartomány
védi a német közösségeket, anyagi támogatást nyújtva kulturális és legfő-
képp nyelvi tevékenységeikre, legyen szó társaságokról, kulturális szerveze-
tekről vagy a települések német anyanyelvű lakosságáról.

2009-ben a Tartományi Tanács újabb törvényt fogadott el a német kisebbség
védelme érdekében. A 2009/20. sz. törvény 14. paragrafusa elismeri a
Friuli-Venezia Giuliában élő német kisebbség képviselői szerveit, támogatja
a kétnyelvű településnevek és egyéb földrajzi nevek bevezetését, a német
eredetű vezeték- és keresztnévek német ábécé szerinti írásmódját. Támogat-
ja azokat a szerveket és iskolákat, melyek a német nyelv és kultúra terjeszté-
sét segítik. A törvény különös értéket tulajdonít a Saurisban és Timauban be-
szélt nyelvterületeknek.

A tartományi törvények mellett 1999 óta él egész Olaszország területén a
482. sz. törvény a történelmi nyelvi kisebbségek védelméről. A törvény ki-
mondja, hogy a „Közösség védi az albán, a katalán, a német, a görög, a
szlovén és a horvát népcsoport nyelvét és kultúráját, valamint a franciát, a
franko-provanszált, a friulit, a ladint, az okszitánt és a szárdot beszélő nép-
csoportokat. [...] Az óvodai foglalkozásokon az olasz nyelv használata mel-

lett a nyelvi nevelés számol a kisebbség nyelvének használatával is. Az általános és középfokú iskolákban a törvény elrendeli a kisebbségi nyelv mint tanítási eszköz használatát is. [...] A települések önkormányzata elrendelheti az állam, a tartomány és a helyi szervezetek iratainak a kisebbségi nyelven való megjelentetését, hangsúlyozva, hogy jogi érvénnyel kizárólag az olasz nyelven szerkesztett iratok rendelkeznek. [...] A kisebbségi települések közintézményi hivatalaiban a kisebbségi nyelv szóbeli és írott változata megengedett. [...] A meghatározott települések állandó lakosai, akiknek keresztvagy vezetéknevét jelen törvény hatályba lépését megelőzően megváltoztatták, jogosultak nevük eredeti formában való visszavételére. [...] Egyezményeket köthetnek kisebbségi nyelven sugárzott hírműsorokra és programokra. [...] Saját költségvetésükből támogatást állapíthatnak meg a könyvkiadás, a sajtó és magán rádió- és televízióállomások részére. [...] Saját költségvetésük terhére támogathatják olyan intézmények létrehozását, melyek a jelen törvény által elismert népek kulturális és nyelvi hagyományainak védelmére szerződnek”.²¹

Kitekintés

Az ősi nyelvjárásra való tudatos odafigyelés a másik három olaszországi német nyelvszigeten (cimber, moken, walsler) is megfigyelhető. Mindenhol működnek kultúrintézetek hagyományápoló és nyelvmegőrző céllal. Néhány elkötelezett helybeli vezeti őket, s igen jelentős eredményeket érnek el. Lusernában, a cimber faluban kulturális intézet, múzeum, illetve dokumentációs központ létesült. A helyi óvodában és az (5 évfolyamos) általános iskolában tanítják a német nyelvjárást. Az iskolásoknak cimber nyelvkönyvük is van.

A moken közösség szintén tart fenn kultúrintézetet könyvtárral. Kezdetben a cimberekkel közösen kiadott *LEM* című folyóiratuk ma ugyanezt a nevet viseli, de mindkét nyelvsziget saját számokkal rendelkezik. A folyóirat olasz, német és cimber, illetve moken nyelvjárású cikkeket tartalmaz. Az általános iskolában a moken nyelvjárás is tantárgy. Az óvodában az olasz mellett mokenül beszélnek a gyerekekhez. Az említett két közösség Trentino-Alto Adige tartományhoz tartozik, melynek napilapja a *Trentino* című lap. Ebben kéthetente egy oldal cimberül, egy pedig mokenül olvasható. A tartomány északi része Dél-Tirol, ahol nagy számú, területi autonómiával rendelkező német kisebbség él. Ennek kapcsán a cimber és a moken területeken is kötelező tantárgy az iskolákban a német nyelv.

A walsler kisebbség kulturális központja szintén kiegészül könyvtárral, és állandó kiállítást működtet. Iskoláiban viszont nem tanítják a nyelvjárást. Időnként nyelvtanfolyamot hirdetnek felnőttek számára, ezekre azonban kevesen jelentkeznek. Rendszeresen megjelenő folyóiratuk az *Augusta* nevet vi-

seli, benne olasz, francia, német és walser nyelvjárásban írt cikkek jelennek meg. A francia nyelv azért jelenik meg a lapban, mert a tartományban, Valle d'Aostában a francia is hivatalos nyelv az ott élő francia dialektust beszélő franko-provanszál kisebbség miatt.

Az egyes közösségek tevékenysége mellett a nyelvészek munkája is látható eredményeket hoz az olaszországi német nyelvszigetek nyelvjárásának megőrzésében és terjesztésében: az egyes falvak nyelvtani rendszerének és szókincsének feltárása mindenhol most zajlik. Mindhárom karintiai településnek van szótára. Timau fent említett szótárán kívül a saurisi szótár is elkészült 2005-ben, Norma Denisonnak köszönhetően.²² A sappadai²³ szótár 1995 óta létezik, írója Maria Hornung. A cimber nyelvjárás grammatikáját Hans Tyroller írta le, mely 2003-ban jelent meg.²⁴ A moken nyelvtani rendszert Anthony R. Rowley könyve mutatja be, mely szintén 2003-ban látott napvilágot.²⁵

Tevékenységük sikeresebbé tétele és érdekeik hatékonyabb érvényesítése céljából a nyelvszigetek 2002-ben egy közös szervezetben (Comitato Unitario delle Isole Linguistiche Storiche Germaniche in Italia) egyesültek, melynek székhelye Lusernában, a cimber nyelvsziget településén van. Küldötteik rendszeresen találkoznak és segítik egymás munkáját.

Irodalom

- FRANCESCATO, Giuseppe – SOLARI, Paola: *Timau, tre lingue per un paese*, Congedo Editore, Lecce, 1994.
- KOLLÁR Andrea: *Sauris/Zahre – Nyelvpolitika és nyelvi jogok Olaszországban egy többnyelvű közösség tükrében*, JATE Press, Szeged, 2006.
- PLOZNER VAN GANZ, Laura: *Un volo spezzato / Ogaprouchnar vluug / Gebrochene Flügel*, Istituto di Cultura Timavese, Timau, 2001.
- SALAMON Eszter: A friuli nyelvközösség nyelvhasználatáról és saját nyelvéről alkotott véleményéről. In: TASSONI, Luigi – FÓRIS Ágota (szerk.): *Olasz nyelvi tanulmányok*, Iskolakultúra, Pécs, 2000, 75–93. p.
- UNFER, Mauro: Timau-Tischlbong: Presentazione. In: PREZZI, Christian (szerk.): *Isole di cultura*, Centro Documentazione Luserna, 2004, 213–214. p.
- UNFER, Mauro: Timau-Tischlbong: Storia della comunità. In: *Uo.*, 214–217. p.

Jegyzetek

- ¹ UNFER, Mauro: Timau-Tischlbong: Presentazione. In: PREZZI, Christian (szerk.): *Isole di cultura*, Centro Documentazione, Luserna, 2004, 213. p.
- ² UNFER, Mauro: Timau-Tischlbong: Storia della comunità. In: *Uo.*, 214. p.

- ³ FRANCESCATO, Giuseppe–SOLARI, Paola: *Timau, tre lingue per un paese*, Congedo Editore, Lecce, 1994, 9. p.
- ⁴ KOLLÁR Andrea: *Sauris/Zahre – Nyelvpolitika és nyelvi jogok Olaszországban egy többnyelvű közösség tükrében*, JATE Press, Szeged, 2006, 9. p.
- ⁵ *Uo.*, 9. p.
- ⁶ *Uo.*, 12. p.
- ⁷ *Uo.*, 20. p.
- ⁸ SALAMON Eszter: A friuli nyelvközösség nyelvhasználatáról és saját nyelvéről alkotott véleményéről. In: TASSONI, Luigi – FÓRIS Ágota (szerk.): *Olasz nyelvi tanulmányok*, Iskolakultúra, Pécs, 2000, 76. p.
- ⁹ FRANCESCATO: *i.m.*, 80. p.
- ¹⁰ *Uo.*, 81. p.
- ¹¹ *Uo.*, 88. p.
- ¹² *Uo.*, 91. p.
- ¹³ *Uo.*, 100. p.
- ¹⁴ *Uo.*, 296–297. p.
- ¹⁵ *Uo.*, 162. p.
- ¹⁶ *Uo.*, 295. p.
- ¹⁷ *Uo.*, 294. p.
- ¹⁸ *Uo.*, 23. p.
- ¹⁹ *Uo.*, 305. p.
- ²⁰ GASSER, Anna – GEYER, Ingeborg: *Wörterbuch der deutschen Mundart von Tischelwang/Timau – Glossario Timavese – Bartarpuach va Tischlbong*, Edition Praesens, Wien, 2002.
- ²¹ KOLLÁR, *i.m.*, 109–114. p.
- ²² DENISON, Norma: *Zahrer Wörterbuch – Vocabolario Saurano*, Institut für Sprachwissenschaft der Universität, Graz, 2005.
- ²³ HORNING, Maria: *Pladner Wörterbuch (Glossario Sappadino)*, Edition Praesens, Wien, 1995.
- ²⁴ TYROLLER, Hans: *Grammatische Beschreibung des Zimbrischen von Lusern*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2003.
- ²⁵ ROWLEY, Anthony R.: *Liacht as de sproch – Grammatica della lingua mòchena – Grammatik des Deutsch-Fersentalerischen*, Instituto Culturale Mòcheno-Cimbri, Palù del Fèrsina [Trento] – Regione Autonoma Trentino-Alto Adige, Trento, 2003.